

Дем'янчук І. А., здобувач (Національний університет ДПС України,
м. Ірпінь)

ЕФЕКТИВНІСТЬ РОЗРОБКИ І РЕАЛІЗАЦІЇ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Перш, ніж перейти до дослідження проблем реалізації фіскальної політики в Україні, звернемося до надбань економічної науки у сфері класичного анти циклічного регулювання економіки. Завершення спаду в економіці будь-якої держави має своїм логічним продовженням період депресії. На цих етапах розвитку економіки зусилля держави мають бути спрямовані на зменшення глибини кризи та на скорочення тривалості рецесії. Економічними школами було вироблено кілька підходів, які були в різні часи взяті за основу фіскальної політики США та країнами Європи.

Першою такою теорією було кейнсіанство, яке зайняло тверді позиції з часів Великої депресії. Головною ідеєю та, водночас, найуразливішим місцем кейнсіанства була підтримка економіки та забезпечення її зростання за рахунок збільшення видатків держави. Проте у майбутньому це призвело до непомірного нарощування дефіциту бюджету.

Механізми, що були ефективними в 1930-х рр., виявилися провальними за надвиробництва. Консервація механізмів стимулювання економіки за рахунок збільшення витрат держави спровокувала розкручування неконтрольованої інфляції та розвиток масштабної структурної кризи у 1970-х рр. Це було підґрунтям для розвитку нової економічної доктрини, яка б могла замінити кейнсіанство та стати основою фіскальної політики провідних держав. Така роль закріпилася за неолібералізмом.

Неоліберальна теорія передбачає відмову від прямого державного втручання у розвиток економіки, провідна роль регулятора відводиться грошам. Головними антициклічними важелями монетарної теорії є обмеження грошової маси, зниження податкового навантаження і відмовою від соціальних програм.

Негативними наслідками неолібералізму було поглиблення структурної кризи та зростання рівня безробіття (хвиля безробіття в Європі тривала 15 років). Одним з індикаторів неефективності неоліберальної моделі було те, що найбільші темпи розвитку показують ті країни, які відійшли від неоліберальної моделі – Японія, Південна Корея і Китай.

Альтернативою неоліберальних засад фіскального регулювання на сьогоднішній день можуть стати некейнсіанські теорії, теорія очікувань, економіка пропозиції, нові інституціональні теорії тощо. Їх відмінними рисами є те, що вони не виключають втручання держави в економіку, але воно має бути спрямоване на розвиток реального сектору економіки (зниження податкового тягара, бюджетні інвестиції тощо).

Економічна теорія розрізняє два основні напрями функціонування фіскальної політики: автоматична і дискреційна. автоматичні стабілізатори, які є фінансово-економічним підґрунтям не дискреційної податкової політики, – це інструмент обмеженої дії, тому вони потребують доповнення елементами дискреційної політики, яка є сукупністю оперативних регулюючих заходів щодо основних інструментів податкової політики.

Застосування як окремих важелів фіскальної політики, так і їх системної сукупності вимагає врахування особливостей стану макроекономічної кон'юнктури та фази ділового циклу. У ринковій економіці з усталеною циклічністю дискреційна політика змінюється у кожній фазі циклу:

- рефляційна (стимулююча) політика під час виходу з кризи (стимулювання економічного зростання і зайнятості);
- дефляцій на (стримуюча) політика під час економічного буму (стримування інфляції та запобігання «перегріву» економіки)

Для України, яка знаходиться у стані з частими і тривалими періодами кризи, на яку накладається ще і глобальна економічна нестабільність, теоретично має домінувати стимулююча політика. Однак використання тільки важелів стимулюючої політики може призвести до розкручування інфляційних процесів, які у середньостроковій перспективі стануть неконтрольованими.

Тому реалізація фіскальної політики в періоди економічної нестабільності (розгортання кризи та депресія) має базуватися на принципах бюджетної політики :єдності бюджетної системи; збалансованості;самостійності; субсидіарності; цільового використання бюджетних коштів; ефективності бюджетів; та принципах податкової політики: стимулювання, обов'язковості; рівнозначності; пропорційності; соціальної справедливості; стабільності, економічної обґрунтованості.

Дотримання зазначених принципів вимагає жорсткого контролю як у бюджетній сфері (особливо за цільовим та ефективним використанням коштів), так і у сфері оподаткування (від економічної обґрунтованості податків до реалізації їх регуляторного потенціалу та забезпечення соціальної справедливості). Важливою умовою дотримання зазначених принципів фіскальної політики є стабільність та узгодженість фіскальної політики держави з її фінансовою доктриною.

Світова фінансова практика має у своєму арсеналі широкий набір апробованих інструментів подолання кризових явищ та відновлення економічного розвитку. Одним з них є проведення експансіоністської бюджетно-податкової політики, яка передбачає, шляхом зниження податкового навантаження та збільшення бюджетних інвестицій, сприяти зростанню обсягів виробництва та зменшенню безробіття.

Варто зазначити, що застосування будь-яких важелів фінансової політики економічно розвиненими державами передбачає наявність концепції антикризового регулювання. В Україні, на жаль, використання важелів фінансової політики носить часто безсистемний характер. Зміни, які вносяться у бюджетне і податкове законодавство є реакцією на ті процеси, які відбуваються в економіці, однак вони не враховують наявність часового лагу, який триває від моменту їх запровадження до моменту отримання результату.

Пропоновані урядом антикризові інструменти не враховують характеру кризових явищ, оскільки переважно законодавчі зміни стосуються короткого проміжку часу і не розраховані на повторне або тривале застосування. Ігнорування цього факту призводить до ще більш неефективного використання фінансових важелів. Ситуація ускладнюється тим, що використання класичних підходів фінансового регулювання ускладнене через неприйняття більшістю економічних суб'єктів необхідності збільшення податкового навантаження на певні сфери економічної діяльності з метою забезпечення можливості збільшення бюджетних інвестицій.

Фінансову політику України у період кризи можна охарактеризувати негативно і через те, що на фоні падіння обсягів промислового виробництва декларувалося виконання і навіть перевиконання доходної частини бюджету, що може свідчити тільки про зростання податкового навантаження на реальний сектор економіки, хоча антициклічне регулювання економіки за допомогою фінансових важелів, навпаки, вимагає зменшення податкового навантаження.

Слабким місцем реалізації фінансової політики в умовах економічної турбулентності для України є нерівномірність розподілу податкового тягаря. Така нерівномірність зумовлена неоднаковим розподілом доходів між секторами економіки, регіонами, а також юридичними і фізичними особами.

Законодавча база оподаткування доходів фізичних осіб, яка набула чинності у 2004 р., не дозволяє здійснити перекладання податкового навантаження на заможні верстви населення ні під час економічного спаду, ні під час піднесення. Ця ситуація зумовлює перенесення частини фінансового навантаження на прибутки реального сектора, обмежуючи, тим самим, регуляторні можливості оподаткування прибутку підприємств.

Одним з вагомих фінансових важелів у період депресії могло б стати надання податкових пільг, оскільки багато країн світу у періоди економічної нестабільності серед альтернативних методів анти циклічного регулювання розглядають зниження податкового навантаження з метою стимулювання внутрішнього попиту й інвестицій.

Враховуючи всі проблеми, які пов'язані з необхідністю стимулювання підприємницької активності при обмежених бюджетних ресурсах, в першу чергу увагу необхідно приділити вирішенню таких проблем як зменшення ризиків ухилення від оподаткування, нейтралізація діяльності конвертаційних центрів, зменшення розміру неофіційного сектору економіки тощо.

Узагальнення досвіду застосування різних типів фіскальної політики за кордоном та можливі ризики застосування фіскальних важелів в Україні, дозволяють зробити висновки про необхідність оптимізації вектору фіскальної політики в Україні. Критеріями такої оптимізації є розвиток підприємницької ініціативи та зменшення безробіття та рівня бідності, а обмеженнями – зростання дефіциту бюджету та темпів інфляції.

Таким чином, в Україні в умовах, які склалися, необхідно застосовувати комбіновану фіскальну політику – стимулюючу і стримуючу. Досягнення оптимального їх поєднання є можливим за дотримання наступних умов: наявність середньострокового фінансового плану, виваженість застосування бюджетних важелів, зниження державного боргу, оптимальне застосування фіскальних важелів, націлених на реалізацію потенціалу економічного зростання, зміцнення фінансових інститутів та підвищення довіри до них, координація фіскальної та грошово-кредитної політики, координація фіскальної політики з політикою країн-партнерів.

1. Юрій С. І. Сучасні тенденції розвитку європейського оподаткування та новітня парадигма податкової політики в Україні: Монографія / С. І. Юрій, А. І. Крисоватий, Т. В. Кошук. – Тернопіль: ТНЕУ, 2010. – С. 10. 2. Туган-Барановский М. И. Периодические промышленные кризисы. – [4-е изд.] / М. И. Туган-Барановский. – Петроград-Москва : изд-во "Книга", 1923. – 386 с. 3. Федосов В. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями / В. Федосов, В. Опарін, С. Львовчкін; за ред. В. Федосова – К. : КНЕУ, 2002. – 387с.